

AMIR ABDULQODIR VA OZODLIK KURASHLARI: IRODA, E'TIQOD VA
KURASH UYG'UNLIGIDA

Qo'chqarov Temirbek Baxromjon o'g'li

Oriental universiteti katta o'qituvchisi

Bo'ronboyeva Dilzodaxon Kodirjon qizi

Oriental universiteti talabasi

“Ozodlik — bu faqat yer yoki hokimiyat emas, bu insonning qalbidagi e'tiqod va iroda mustaqilligidir”³⁸

Amir Abdulqodir

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Amir Abdulqodirning siyosiy faoliyati, ozodlik kurashidagi o'rni hamda iroda, e'tiqod va harbiy strategiya uyg'unligidagi tarixiy roli ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, uning xalqaro aloqalari, mustamlakachilikka qarshi kurashdagi strategik qarorlari va bugungi kun uchun ahamiyati SWOT-tahlil orqali yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *Amir Abdulqodir, ozodlik kurashi, mustamlakachilik, iroda, e'tiqod, strategiya, xalqaro aloqalar.*

Аннотация. *В данной статье на научной основе анализируется политическая деятельность эмира Абделькадера, его роль в борьбе за свободу, а также сочетание воли, веры и военной стратегии. Рассматриваются его международные связи и стратегические решения в противостоянии колониализму с применением SWOT-анализа.*

Ключевые слова: *эмир Абделькадер, борьба за свободу, колониализм, воля, вера, стратегия, международные связи.*

Annotation. *This article provides a scholarly analysis of the political activity of Emir Abdelkader, his role in the struggle for freedom, and the integration of willpower, faith, and military strategy. It also examines his international relations and strategic decisions against colonialism using a SWOT analysis.*

Keywords: *Emir Abdelkader, freedom struggle, colonialism, willpower, faith, strategy, international relations.*

Kirish

XIX asr jahon tarixida mustamlakachilik siyosatining keng ko'lamda kuchayishi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, Fransiyaning Shimoliy Afrikaga, jumladan Jazoir hududiga o'tkazgan harbiy ekspansiyasi mintaqada keskin siyosiy va harbiy qarama-qarshiliklarni yuzaga keltirdi. Mazkur tarixiy sharoitda milliy qarshilik harakati oddiy qurolli kurash doirasidan chiqib, siyosiy ong, diniy e'tiqod va ijtimoiy birdamlik asosida shakllangan murakkab hodisaga

³⁸Amir Abdulqodirga nisbat beriladigan so'zlar.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

aylandi. Shu nuqtai nazardan Amir Abdulqodirning faoliyati nafaqat tarixiy voqelik, balki siyosiy-falsafiy hodisa sifatida ham alohida ilmiy tahlilni talab etadi.

Amir Abdulqodir Jazoir xalqining ozodlik kurashiga rahbarlik qilgan yirik siyosiy arbob, diniy yetakchi va harbiy strateg sifatida tarix sahnasiga chiqdi. Uning faoliyati harbiy qarshilik bilan cheklanmay, chuqur ma'naviy qadriyatlar, diplomatik mahorat va insonparvarlik tamoyillariga asoslangani bilan ajralib turadi. Ushbu maqolada uning siyosiy faoliyati, davlat qurilishidagi o'rni hamda iroda va e'tiqod uyg'unligiga tayangan tarixiy merosi zamonaviy ilmiy yondashuv asosida tahlil qilinadi.

1. Amir Abdulqodirning shaxsiyati va tarixiy sharoit

Amir Abdulqodir 1808-yilda Jazoirda diniy bilimga ega oilada dunyoga keldi. U yoshligidan Qur'on, fiqh va arab adabiyotini chuqur o'rgandi; bu esa uning keyingi siyosiy va ma'naviy qarashlari shakllanishiga mustahkam asos bo'ldi. Uning shaxsiyati ko'p qirrali bo'lib, kuchli siyosiy tafakkur va strategik fikrlash, xalqni birlashtira olgan liderlik qobiliyati, yuksak axloqiy tamoyillar va insonparvarlik, shuningdek diniy bag'rikenglik hamda adolatga intilish kabi jihatlar bilan tavsiflanadi.

Uning faoliyati oddiy qurolli qarshilik doirasidan chiqib, davlat qurilishi, huquqiy tartibot va ijtimoiy boshqaruv tizimini barpo etishga qaratilgan kompleks siyosiy model sifatida namoyon bo'ladi. 1832-yilda amir sifatida tan olingach, u markazlashgan boshqaruvni shakllantirish orqali qabilaviy tarqoqlikni bartaraf etishga intildi: soliq tizimini tartibga soldi, muntazam harbiy kuchlar tashkil etdi va hududiy boshqaruvni ierarxik asosga qurdi. Tarixiy manbalarda uning boshqaruv tizimi "yarim davlat modeli" sifatida baholanadi, zero u an'anaviy qabila tuzilmalarini saqlagan holda markaziy hokimiyatni mustahkamlashga uringan.

2. Davlat qurilishi va islohotlar

Siyosiy islohotlar. Markazlashgan boshqaruv tizimi joriy etilib, hududlar viloyatlarga bo'lindi va har biriga amir tomonidan tayinlangan vakillar (xalifalar) rahbarlik qildi. Shariat asosidagi qonunchilik yo'lga qo'yilib, sud ishlari diniy huquq asosida yuritildi. Harbiy va ma'muriy boshqaruvni qamrab olgan davlat apparati shakllantirildi, ichki tartib-intizom kuchaytirildi, korrupsiya va o'zboshimchalikka qarshi kurash olib borildi.

Iqtisodiy o'zgarishlar. Amir Abdulqodir iqtisodiy mustaqillikni ozodlik kurashining muhim sharti deb hisobladi. Uning davrida mahalliy ishlab chiqarish rivojlantirilib, qurol-yarog', kiyim-kechak va boshqa zarur mahsulotlar ichki resurslar asosida tayyorlandi. Aholiga ortiqcha yuk tushmasligi uchun adolatli soliq siyosati yuritildi, ichki savdo yo'llari nazoratga olindi, resurslar esa asosan mudofaa ehtiyojlariga yo'naltirildi. Shunga qaramay, uzoq davom etgan urushlar iqtisodiy tizimga salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Ijtimoiy va madaniy soha. Jamiyatning ma'naviy asoslarini mustahkamlash maqsadida diniy maktablar (madrasalar) faoliyati kengaytirildi, islomiy qadriyatlar va axloqiy me'yorlar targ'ib qilindi, turli qabila hamda guruhlar o'rtasida birlikni ta'minlash uchun adolat va tenglik g'oyalari ilgari surildi. Diniy va ilmiy an'analarni davom ettirish orqali madaniy

meros asrab-avaylandi. Shu tariqa amir jamiyatni faqat harbiy kuch bilan emas, balki ma'naviy birlik orqali ham mustahkamlashga intildi.

3. Harbiy strategiya va axloqiy legitimlik

Harbiy strategiya nuqtai nazaridan Amir Abdulqodir asosan mobil, tezkor va partizan xarakteridagi urush usullariga tayandi. Ushbu strategiya unga dastlabki bosqichlarda ustunlik bergan bo'lsa-da, Fransiya imperiyasining sanoatlashgan harbiy tizimi va texnologik ustunligi uning harbiy modelini bosim ostiga qo'ydi. Shunga qaramay, uning kurash usuli Shimoliy Afrikadagi mustamlakachilikka qarshi harakatlarda yangi strategik maktabning shakllanishiga asos bo'ldi.

Uning siyosiy faoliyatidagi eng muhim jihatlardan biri - axloqiy legitimlik (moral legitimacy) masalasidir. U jangovar qarshilikni faqat siyosiy maqsad emas, balki diniy va axloqiy tamoyillar bilan ham asosladi. Asirlarga nisbatan rahm-shafqat, tinch aholiga hurmat va diniy bag'rikenglik uning siyosiy modelini klassik harbiy yetakchilardan ajratib turadi. Ayniqsa, 1860-yilda Damashqda yuz bergan diniy to'qnashuvlar paytida nasroniy aholini himoya qilgani³⁹ uning global miqyosda e'tirof etilishiga sabab bo'ldi. Ushbu voqea uni faqat milliy qahramon emas, balki umuminsoniy insonparvarlik ramziga aylantirdi.

4. Tashqi va ichki siyosat

Amir Abdulqodir tashqi siyosatda muvozanatli va pragmatik yondashuvni qo'lladi. Asosiy qarshilik Fransiya mustamlakachiligiga qaratilgan bo'lsa-da, u diplomatik muzokaralar orqali vaqt yutish va kuchlarni tiklashga harakat qildi, hududiy nazoratni bosqichma-bosqich kengaytirishga intildi. Ayrim hollarda sulh shartnomalari tuzildi; bunga 1837-yilgi Tafna shartnomasi⁴⁰ misol bo'ladi. 1847-yilda kuchlar tengsizligi sababli taslim bo'lgani mag'lubiyat emas, balki strategik qaror sifatida baholanadi. Keyinchalik Damashqda istiqomat qilib, xalqaro miqyosda e'tibor va hurmat qozondi; shu tariqa u nafaqat jangchi, balki mohir diplomat sifatida ham tanildi.

Ichki siyosatda asosiy maqsad yagona milliy birlikni shakllantirish edi. Bu yo'nalishda qabilalar o'rtasidagi nizolar kamaytirildi, markaziy hokimiyat mustahkamlanib, barcha hududlar yagona boshqaruvga bo'ysundirildi, qonun ustuvorligi ta'minlandi hamda ijtimoiy adolatga e'tibor qaratish orqali aholining qo'llab-quvvatlashi saqlab qolindi.

5. Iroda va e'tiqod uyg'unligi

Amir Abdulqodirning kurashi faqat harbiy emas, balki ruhiy va ma'naviy kurash ham edi; uning e'tiqodi kurashning asosiy harakatlantiruvchi kuchi vazifasini o'tadi. U adolatli urush olib borish, tinch aholini himoya qilish va diniy bag'rikenglikni saqlash tamoyillariga izchil amal qildi. Aynan shu jihatlari uni davrning boshqa harbiy yetakchilaridan ajratib turadi. Shunday qilib, amir qisqa tarixiy davr ichida siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda kompleks islohotlar olib borib, mustaqil davlat asoslarini yaratishga harakat qildi; bu esa ozodlik kurashi

³⁹Kiser, John W. *Commander of the Faithful: The Life and Times of Emir Abd el-Kader*. - New York, 2008.

⁴⁰Algerian National Archives – Historical Documents (1830-1883).

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

faqat harbiy qarshilik emas, balki chuqur siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy tizimni barpo etishni ham talab qilishini ko'rsatadi.

6. SWOT-tahlil

Amir Abdulqodir olib borgan siyosatning kuchli va zaif tomonlari, imkoniyat hamda tahdidlari quyidagi SWOT-tahlilda umumlashtirilgan (1-jadval).

1-jadval

<p>Kuchli tomonlari (Strengths)</p> <ul style="list-style-type: none"> – siyosiy markazlashuvga intilish; – harbiy-strategik moslashuvchanlik; – yuksak axloqiy legitimlik; – keng xalq qo'llovi va diniy nufuz. 	<p>Zaif tomonlari (Weaknesses)</p> <ul style="list-style-type: none"> – sanoatlashgan harbiy texnologiyaning yetishmasligi; – qabilaviy fragmentatsiya; – moliyaviy resurslarning cheklanganligi.
<p>Imkoniyatlar (Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> – mustaqil davlat institutlarini shakllantirish; – diplomatik aloqalar orqali xalqaro qo'llab-quvvatlashga erishish; – yagona milliy identitetni yaratish. 	<p>Tahdidlar (Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> – global siyosiy bosim; – ichki siyosiy parchalanish xavfi; – mustamlakachilik bosimi; – raqibning harbiy ustunligi.

7. Tarixiy merosning zamonaviy ahamiyati

Amir Abdulqodirning merosi bugungi kunda ham xalqaro hamkorlik va ta'lim sohasida o'z aksini topmoqda. Jumladan, O'zbekiston va Jazoir universitetlari o'rtasida hamkorlikni yo'lga qo'yish, har ikki davlat talabalarining o'zaro ta'lim olishini qo'llab-quvvatlash, shuningdek Amir Abdulqodir universiteti hamda O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi o'rtasida hamkorlik o'rnatish masalalari muhokama qilinmoqda. Jazoirning O'zbekistondagi favqulodda va muxtor elchisi ushbu hamkorlik imkoniyatlarini yuqori baholagan.

Amir Abdulqodir nomi bilan bog'liq ma'naviy meros Jazoirda Amir Abdulqodir islom fanlari universiteti faoliyatida ham gavdalanadi. Marmar va granitdan qurilgan ushbu majmua tarkibida balandligi 107 metrlik ikkita minora hamda gumbazga ega masjid mavjud bo'lib, u islom me'morchiligining o'ziga xos namunasi sifatida 1994-yilda foydalanishga topshirilgan.

Xulosa

Amir Abdulqodir faoliyatiga oid manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, u hokimiyatni maqsad emas, vosita sifatida qabul qilgan; erkinlikni esa siyosiy ustunlik darajasidan ko'tarib, ma'naviy qadriyat maqomiga olib chiqqan. Shu bois uning kurashi oddiy siyosiy qarama-qarshilikdan yuksalib, insoniylik, e'tiqod va adolat mezonlariga asoslangan noyob tarixiy tajribaga aylangan. U markazlashuv va erkinlik o'rtasidagi muvozanatni saqlashga intilgan kam sonli yetakchilardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Uning merosi muhim ilmiy xulosaga olib keladi: haqiqiy ozodlik hokimiyatni qo'lga kiritishda emas, balki uni cheklay olishda namoyon bo'ladi. Bu esa zamonaviy siyosiy tafakkur uchun ham dolzarb savolni - inson tarixdan saboq olib, erkinlikni saqlab qola oladimi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

yoki har safar yangi shakldagi bog'liqlikka qaytaveradimi degan masalani - oldinga suradi. Amir Abdulqodirning tarixiy shaxsiyatiga bergan bahosida Napoleon III uni oliyjanob xarakter sohibi sifatida tilga olgani⁴¹ uning insonparvarlik obro'yi davlat chegaralaridan tashqarida ham e'tirof etilganini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kiser, John W. Commander of the Faithful: The Life and Times of Emir Abd el-Kader. - New York: Monkfish Book Publishing, 2008.
2. Abdelkader, E. Letters and Speeches. - Algeria Historical Archives.
3. Algerian National Archives – Historical Documents (1830-1883).
4. “Emir Abdelkader”. Encyclopædia Britannica. - Chicago, 2024.
5. UNESCO materiallari (Emir Abdelkader merosiga oid hujjatlar).

⁴¹Baho tarixiy adabiyotlarda qayd etilgan.

